

Inge Belamarić

Slovník umjetnika antičkih

Plinije stariji, *Povijest antičke umjetnosti*.
Odabrani ulomci IZ XXXIII., XXXIV., XXXV. I XXXVI.
Knjige prirodoslovlja.

Prijevod na hrvatski: Uroš Pasini i Ante Podrug; Bilješke i objašnjenja: Nenad Cambi

Književni krug Split 2012. ISBN: 978-953-163-378-9 / cijena 220,00 kn

Universitate vero acervata et in quendam unum cumulum coiecta, non alia magnitudo exsurget quam si mundus alius quidam in uno loco narretur*

Plinijeva *Naturalis historia* ističe se kao emblematična knjiga sveukupnoga antičkog znanja o Prirodi. U 37 knjiga autor je zbio, kako sam veli, 20,000 činjenica, imena i pojmova ekscerptiranih iz 2000 svezaka više stotina autora. U knjigama 33-37, posvećenim mineraloškim temama, u ulančanim digresijama raspravlja o grčkoj i rimskoj umjetnosti, stavljajući nam na uvid praktički sve što se očuvalo od nekoć goleme suvremene povijesno-umjetničke literature. Ako pomislimo da nam u tom smislu od pomoći može biti samo Pauzanijin *Vodič po Heladi*, te razmjerno mali odlomci u Kvintilijana, Lukijana iz Samosate, Tacijana, Ateneja, Filopona (Johannes Grammaticus, kasnoantički komentator Aristotelovih *Meteorologica*) – jasno je od kakva je značaja Plinijevo pisanje. Stoga je priređivač hrvatskog izdanja Nenad Cambi posve u pravu kad u predgovoru kaže da „bez Plinija nikad ne bi povijest grčke, a ni rimske umjetnosti dosegla toliki napredak i poznavanje umjetničkog stvaranja velikih umjetnika, koji su obilježili razvitak grčke kao temeljnog polazišta kasnije europske umjetnosti.“

Plinijevo djelo doživljava u zadnjih tridesetak godina sretne trenutke i čini se da ga se više ne čita kao kaleidoskop bizarija, niti ga se citira samo u izoliranim podacima. Neki su ga počeli čitati od korica do korica ukazujući na sveukupni kontekst u kojemu se kao u nekom ritornelu vraćaju i amplificiraju pojedine teme, koje demonstriraju Plinijeve nazore i vjerovanja spram odnosa prirode i čovjeka, društva i morala. U tom smislu dovoljno je uputiti na relativno recentna djela: Jacob Isager, *Pliny on Art and Society: The Elder Pliny's Chapters on the history of Art* (1998); S. Carey, *Pliny's Catalogue of Culture: Art and Empire in the Natural History* (2003); T. Murphy, *Pliny the Elder's Natural History: The Empire in the Encyclopedia* (2004). Hrvatsko izdanje ide pak utrtim, tradicionalnim stazama, temeljeći se na izboru

* Ako sve sagledamo u cjelini i to sakupimo kao na jednom kupu, odatle će izaći tolika veličina kao da se neki drugi svijet našao na jednom mjestu. (NH XXXVI. Appendix 101)

koji je napravio znameniti talijanski arheolog Silvio Ferri (Plinio il Vecchio, *Storia delle arti antiche*, Rim, 1946). Bilješke Profesora Cambija, koje obasižu ne manje od polovice ove omašne knjige, iznose čitatelju današnje stanje pouzdanog poznavanja činjenica koje nam podastire Plinije. Naravno, ono je umnogome odmaklo u odnosu na Ferrijevo vrijeme.

U Cambijevim komentarima najbolje ćemo osjetiti miris neprolazne aktualnosti Plinijeva štiva na i danas itekako živu raspravu o Polikletovu kanonu i Lizipovoj „revoluciji“, kojom se umjetnost Aleksandrova doba od autoriteta mimeze okrenula osobnom viđenju ljudskog tijela i lica. Naš priređivač ističe tako, da bi bez Plinija bilo moguće identificirati Apoksiomena kao najvažnije Lizipovo djelo, kanonske vrijednosti. A iz razmjerno velikog bloka komparativnih ilustracija koje prate knjigu, doznajemo za novu atribuciju sad već znamenitog lošinjskog Apoksiomena, ili kako ga Prof. Cambi radije zove – „Strugača strigila“. Moglo bi to biti djelo Daipa, Lizipova sina, o kojemu Plinije donosi razmjerno dosta informacija (XXXIV, 51, 66, 87)!

Čitanje ove knjige koja je sama po sebi gotovo umjetnički objekt, a čije izdanje predstavlja zasigurno jedan od najvažnijih prošlogodišnjih kulturnih događaja u Hrvatskoj, pružit će čitatelju istinski užitek zbog izvrsnog prijevoda. On je Plinijevom često eliptičnom, skokovitom pa mjestimice i suhom izlaganju dao fluentnu frazu, nigdje ne izgubivši duh izvornika, njegovu pregnantnost i preciznost, što ćemo još lakše uvidjeti kada ga konfrontiramo s gotovo ležernim engleskim prijevodom. (Za standardni engl. prijevod i komentare vidi: *The Elder Pliny's Chapters on the History of Art* [K. Jex-Blake and E. Sellers], London 1896; revised American reprint, R. V. Schoder, Chicago 1977.)

O problemima s kojima se Plinijev prevoditelj suočava izvrsno govori Ante Podrug u svom predgovoru osvrćući se i na notorne ocjene Plinijeva stila koje možda najpregnantnije iznosi Frank Goodyear u *The Cambridge History of Latin Literature*: „Pliny is one of the prodigies of Latin literature, boundlessly energetic and catastrophically indiscriminate, wide-ranging and narrow-minded, a pedant who wanted to be a popularizer, a sceptic infected by traditional sentiment, and an aspirant to style who can hardly frame a coherent sentence.“ Podrug nakon višegodišnjeg rada na ovom prijevodu, u suradnji s neprežaljenim prof. Urošom Pasinijem, zacijelo ne griješi kada veli: „Zbog deficijentne znanstvene i tehničke nomenklature Plinije je, u nastojanju da pronade što primjereniji prijevodni ekvivalent za izvorni grčki izraz, morao nerijetko posezati za arhaizmima, lokalizmima, neologizmima, grecizmima i barbarizmima. Kritičari Plinijeva jezika često zanemaruju još jedan lingvistički fenomen, odnosno da je Plinije bio prisiljen stvarati jezik unutar jezika, tako reći znanstveno-tehnički metajezik.“ Zaista, bez njegove povijesno-umjetničke taksonomije koja nam prenosi umjetnički vokabular antike; bez njegovih staccato-pasusa o umjetničkom ukusu njegova i prošlih vremena; bez njegovog moraliziranja o umjetnosti „nekad“ i „sada“; o napretku i deklinaciji umjetnosti

„koja se gasi“; bez njegovih uvida u dotok grčkih umjetnina koje su postupno (od 211. pr. Kr. kad je Marcel osvojio Sirakuzu i pogotovo od 146. pr. Kr., nakon što je Mumije devastirao Korint) od Rima načinila muzej umjetnosti spram koje je njegov Katonovski senzibilitet gojio ambivalentan stav; i bez sveg onog nizanja imena umjetnika i naslova njihovih djela (koja nas često asociraju na žanr slike baroknog holandskog slikarstva) – danas bismo s tapkali u polumraku.

Ali, osobit je užitek tematska čvorišta ovih stranica promatrati na fondu čitavog tog golemog djela. *Luxuria* i *avaritia* s jedne, *inventio* i *mirabilia* s druge strane, teme su sveprezentne, a vraćaju se od prvog do tridesetsedmog libra uvijek u novim varijacijama. Dovoljno je čitati uvode u svaku od ovih knjiga. Govoreći o kolekcionarskom ludovanju prema korintskoj bronci zaključuje: *A meni se čini da veći dio tih sakupljača glumi poznavanje tog umijeća, da bi sebe odijelio od ostalog mnoštva, više nego što se stvarno u to razumije.* (XXXIV. 6.) O obiteljskim portretima koji se časte u tablinumu rimskih kuća njegova doba: *Svi dakle više vole da se primijeti skupocjeni materijal umjesto da ih se na portretima prepozna (...) ljudi ostavljaju iza sebe sliku svog novca, ali ne i svoj portret (...) Doista je to tako: nemar je upropastio umjetnost; budući da se naš duh ne može naslikati, zanemaruje mo i tjelesna oblička.* (XXXV. 4-5.)

A zajednički nazivnik svih njegovih stavova naći ćemo u nastupnim pasusima knjige XXXVI: 1. *Preostalo nam je govoriti o svojstvu stijena, to jest o jednoj osobitoj gluposti u našem ponašanju, pa čak i onda kada ne bismo spominjali dragulje, jantar, kristal, miru. Sve što smo do ove knjige obrađivali može se činiti stvorenim za dobrobit ljudi: priroda je stvorila sebi planine da joj na određen način služe kao kostur koji će čvrsto držati unutrašnje dijelove zemlje, a istodobno krotiti riječne bujice, razbijati valove i zauzdavati svojom vrlo tvrdom građom njezine najgibljivije dijelove. Režemo i razvlačimo te planine samo iz jednog razloga – radi svog užitka. A nekoć je bilo zadivljujuće ako bi ih netko uspio i prijeći. – (2.) Naši su preci smatrali gotovo čudnim što su Hanibal, a poslije i Cimbri, prešli Alpe; a sada se one režu u tisuću vrsta mramora, rtovi se otkrivaju moru, i priroda se izravnavala. Mi uklanjamo ono što je bilo postavljeno kao prirodna granica među narodima, a grade se i posebni brodovi za ukrcavanje mramora. Na sve strane raznose se gorski lanci po valovima, najdivljijem prirodnom elementu. To se pak može više opravdati nego kada se penjemo do oblaka u potrazi za posudama u kojima ćemo hladiti pića, kako bismo mogli piti iz kristalizirane stijene.*

Što bi taj čovjek rekao danas pred krajobrazima današnjeg Lacija, Atike, Dalmacije? No, s ovom knjigom u rukama – na kojoj splitskom Književnom krugu i svim autorima moramo izraziti najdublju zahvalnost – možemo mnogo upućeniji šetati kroz lapidarije naših i svjetskih muzeja, jer riječ je zaista, kao što naslov precizno kaže, o povijesti antičke umjetnosti, pisanoj iz prve ruke.